
IZNIMNO VRIJEDNO JEZIKOSLOVNO DJELO

MARIJA MUSA, *Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini u javnoj komunikaciji od 1945. do danas*, Školska naklada, Mostar, 2018.

U izdanju Školske naklade u Mostaru koncem 2018. godine objavljena je monografija *Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini u javnoj komunikaciji od 1945. do danas* autorice dr. sc. Marije Muse, izv. prof. Knjigu su recenzirali pok. akademik Marko Samardžija, dr. sc. Mile Mamić, red. prof. u miru, dr. sc. Ljiljana Stančić, izv. prof. i dr. sc. Mario Grčević, izv. prof.

Monografija obaseže 533 stranice teksta. Nakon „Predgovora“ (str. 7–8) i „Uvoda“ (str. 9–15) slijedi središnji dio monografije podijeljen u tri poglavlja naslovljena: 1. „Tradicija i suvremenost“ (str. 17–40), 2. „Položaj hrvatskoga jezika u javnoj komunikaciji u Bosni i Hercegovini od 1945. do 2005.“ (str. 41–66) i „3. Položaj hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini u administrativnome i novinarsko-publicističkome stilu“ (str. 169–410), a potom poglavlje „Dokumenti, ustavne i zakonske odredbe o jeziku u Bosni i Hercegovini“ (str. 411–500), „Literatura“ (str. 501–514), „Izvori“ (str. 515), „Sažetak“ (str. 516–517), „Summary“ (str. 518–519), „Kazalo imena i pojmova“ (str. 521–529) te „Bilješka o autorici“ (str. 531–532).

U „Predgovoru“ autorica ističe da su nepovoljne društvene, političke i socioekonomske prilike u Bosni i Hercegovini rezultirale sustavnim zakidanjem prava i nijekanjem jezične posebnosti Hrvata unatoč tomu što su na zakonodavnoj razini bili ravnopravni s drugim narodima u toj državnoj zajednici. Ta je problematika, štoviše, bila i temom autoričine disertacije i drugih znanstvenih radova. Autorica nadalje obrazlaže koncept monografije govoreći zašto se usredotočila na raščlambu administrativnoga i novinarsko-publicističkoga stila, navodi izvore kojima se služila te ističe vidan nesklad ustavnopravnih rješenja i stvarne jezične uporabe te upozorava da će hrvatski jezik „izdržati sve kušnje i ovoga vremena te ostati jedinstven jezik hrvatskoga naroda“ samo ako se bude

vodila sustavna skrb o njemu, „tj. promišljena jezična politika i planiranje njegova statusa“.

Temeljna je zadaća ove monografije, koja se temelji na sociolingvističkome pristupu, prema autoričnim riječima iz „Uvoda“, istraživanje položaja hrvatskoga jezika u javnoj komunikaciji u Bosni i Hercegovini od 1945. do danas. Autorica podsjeća na tegoban život Hrvata od samoga dolaska na te prostore, tuđinsku vlast, bespoštedno ekonomsko izrabljivanje, političku obespravljenost, nestabilne granice i drugo što je u konačnici utjecalo i na labilnost jezičnih granica. Navodi poimence sve izvore kojima se služila kao i pravne akte kojima je određen položaj hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini. Rezultati istraživanja potvrdili su autoričinu pretpostavku o isključenosti hrvatskoga jezika iz službene – javne komunikacije od 1945. do 1990. godine i pretpostavku o različitu odnosu javnih službi prema hrvatskoj standardnojezičnoj normi nakon devedesetih godina 20. stoljeća. Zapazila je i izrazitu neodgovornost javnih službi na svim razinama pri objavi tekstova na hrvatskome jeziku na mrežnim stranicama državnih i općinskih tijela odnosno javnih ustanova (niz gramatičkih i leksičkih odstupanja od norme) nakon 2002. godine, unatoč tomu što je te iste godine donesena odluka o konstitutivnosti triju naroda na prostoru cijele BiH, a time i odluka o ravnopravnosti triju jezika. Slična je praksa utvrđena i u novinarsko-publicističkome stilu. Kontinuitet i dosljednost u uporabi hrvatskoga jezičnog standarda utvrđeni su jedino u vjerskim publikacijama *Dobri pastir* i *Kršni zavičaj*. Od 1990. do 2005. godine situacija je bitno drugačija i u društvu i u jeziku pa se tako, primjerice, tiskaju posebna izdanja *Slobodne Dalmacije* i *Večernjega lista* za BiH „s rubrikama iz gospodarskoga, društvenoga, političkoga, kulturnoga i drugih vidova života na tome području“. U Mostaru na hrvatskome jeziku do danas izlazi *Dnevni list*, dok u javnim RTV servisima (RTRS, FTV i BHT) hrvatski jezik nije ravnopravno zastupljen. U dnevnicima RTRS-a „nije zastupljen jer je Hrvata na području Republike Srpske vrlo mali broj“, a „informativni programi FTV-a i BHT-a, pak, svoju jezičnu politiku temelje na načelima prijeratnoga razdoblja pa je i jezik u njihovim dnevnicima neprepoznatljiv – tzv. *miks-jezik* koji bi trebao zadovoljiti komunikacijske potrebe različitih naroda“. Autorica

zaključuje da „hrvatski narod u Bosni i Hercegovini želi i treba imati svoje javne ustanove koje bi promicale kulturu i jezik hrvatskoga naroda (...) što se jamči Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (članak 10) svim slobodnim europskim narodima“.

Prvo od tri središnja poglavlja monografije naslovljeno „Tradicija i suvremenost“ sadrži dva potpoglavlja. Prvo se bavi zaslugama franjevača Bosne Srebrene u standardizaciji hrvatskoga jezika, „počevši od Matije Divkovića, preko Martića, Jukića i Kraljevića pa sve do onih koncem 19. stoljeća“, a drugo nominacijom jezika i statusom hrvatskoga jezika u 19. stoljeću i prvoj polovici 20. stoljeća – autorica se osvrće na najvažnije odluke o promjeni naziva i statusa službenoga jezika i pis(a)ma na području današnje Bosne i Hercegovine.

Drugo poglavlje „Položaj hrvatskoga jezika u javnoj komunikaciji u Bosni i Hercegovini od 1945. do 2005.“ obuhvaća također dva potpoglavlja. U fokusu je prvoga javna komunikacija i jezična politika, a drugoga sociolingvistički okvir u periodizaciji povijesti hrvatskoga jezika. U drugome se potpoglavlju kronološki prikazuju jezična politika i nominacija jezika u Bosni i Hercegovini u tri razdoblja (1945. – 1967., 1967. – 1973. i 1973. – 1990.), razlike hrvatskoga i srpskoga jezika te sociopolitičke i kulturne prilike u Bosni i Hercegovini od 1990. do 2005. godine. Autorica podsjeća na najvažnije događaje, zaključke i odluke vezane za jezičnu politiku i nominaciju jezika u svakome od navedenih triju razdoblja (npr. *Peti kongres jugoslavenskih slavista* održan sredinom rujna 1965. godine u Sarajevu, *Pismo sedmorice književnika* objavljeno u sarajevskome *Oslobođenju* 29. siječnja 1971., *Mostarsko savjetovanje* održano od 22. do 24. listopada 1973.) te navodi razlike hrvatskoga i srpskoga jezika na (morfo)fonološkoj, morfološkoj, naglasnoj i leksičkoj razini, objašnjava ih i detaljno oprimjeruje, a potom se usredotočuje na sociopolitičke i kulturne prilike u Bosni i Hercegovini od 1990. do 2005. godine odnosno na jezično zakonodavstvo i službene jezike, osvrće se na nazive jezika i status hrvatskoga jezika, posebice u županijskim zakonima o osnovnome i srednjem školstvu, na položaj hrvatskoga jezika u javnim medijima i na pravo na nacionalne medije.

Treće, najopsežnije poglavlje „Položaj hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini u administrativnome i novinarsko-publicističkome stilu“ podijeljeno je u četiri potpoglavlja. U prvome potpoglavlju „Standardni jezik i višefunkcionalnost“ autorica podsjeća na bitne značajke standardnoga jezika te se usredotočuje na višefunkcionalnost kao jednu od njegovih odrednica i obrazlaže zašto se u knjizi posvećuje velika pozornost administrativnomu i novinarsko-publicističkomu stilu. Drugo potpoglavlje „Položaj hrvatskoga jezika u administrativnome funkcionalnom stilu“ bavi se raščlambom prikupljene građe različitih podstilova administrativnoga stila (u literaturi ih se navodi pet: zakonodavno-pravni, društveno-politički, diplomatski, poslovni i personalni). Kao izvor poslužili su tekstovi objavljeni u službenim glasilima na području Bosne i Hercegovine. Prikupljena građa razvrstana je prema periodizaciji u četiri razdoblja (1945. – 1967., 1967. – 1973., 1973. – 1990. i 1990. – 2005.), a potom su iscrpno raščlanjene leksičke, morfološke i sintaktičke značajke. Raščlamba leksičkih značajki započinje popisom izdvojenih leksema u službenim listovima po razdobljima, potom se izdvajaju i raščlanjuju primjeri leksema koji pripadaju različitim vrstama riječi i njihovi ekvivalenti na hrvatskome jeziku te nazivlje (internacionalizmi, sinonimija i antonimija, pleonazmi te kancelarizmi). Na kraju se usporedno navodi nekoliko primjera iz građe objavljene 2005. godine na bošnjačkome i hrvatskome jeziku. Dio poglavlja posvećen morfološkim osobitostima, među ostalim, sadrži popis najčešćih glagolskih imenica u službenim listovima od 1945. do 2005. uz napomenu o razlikama srpskih i hrvatskih inačica na fonološkoj razini, popis pridjeva uz napomenu o razlikama na fonološkoj i morfološkoj razini, raščlambu glagolskih oblika čija je uporaba ograničena na prezent, perfekt i futur prvi itd. Potpoglavlje zaključuje dio posvećen sintaktičkim značajkama raščlanjene građe. U trećem potpoglavlju „Položaj hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini u novinarsko-publicističkome funkcionalnom stilu“ (str. 246–378) autorica sustavno i pomno raščlanjuje jezične osobitosti tekstova objavljenih u *Oslobođenju* i *Slobodi*, leksičke, fonološke i morfosintaktičke tijekom četiriju razdoblja, jezik vjerskih publikacija (kalendari *Dobri pastir* i *Kršni zavičaj*) i jezične značajke tekstova *Dnevnoga lista*, dok se

u četvrtome potpoglavlju „Jezik javnih RTV servisa“ utvrđuje „položaj hrvatskoga jezika u informativnim dnevnicima RTV servisa“. Raščlanjeno je po šest dnevnika RTRS-a, FTV-a i BHT₁ emitiranih od 1995. do 2005. godine. Izdvojene su „jedinice koje pripadaju općem leksiku jednoga od triju službenih jezika u Bosni i Hercegovini, zatim neki žurnalizmi, internacionalizmi i posebno nazivlje“, a autorica se osvrnula i na neka ekspresivna sredstva svojstvena televizijskomu novinarskom žanru te zaključila da „hrvatski jezik u usporedbi s bošnjačkim i srpskim nije ravnopravno zastupljen u programskoj politici tih televizija“ odnosno da „uporaba jezika na televiziji izaziva ogorčenje Hrvata jer hrvatski jezik u tome mediju ne samo da nije ravnopravan, već je diskriminiran; u Republici Srpskoj povlašten položaj i potpunu dominaciju ima srpski jezik, a u Federaciji Bosne i Hercegovine u istome je položaju bošnjački jezik“.

Nakon iscrpne raščlambe prikupljene građe i utvrđivanja jezičnih osobitosti administrativnoga i novinarsko-publicističkoga stila slijedi poglavlje „Dokumenti, ustavne i zakonske odredbe o jeziku u Bosni i Hercegovini“ u kojemu se donose preslike četrdesetak različitih dokumenata, zatim popis literature koji sadrži više od 200 bibliografskih jedinica, a nakon toga slijedi popis navedenih izvora. Na kraju su kazalo imena i pojmova te kratka bilješka o autorici.

Oslikavajući položaj hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini u posljednjih sedamdesetak godina, monografija *Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini u javnoj komunikaciji od 1945. do danas* predstavlja vrijedan prinos hrvatskomu jezikoslovlju. Taj plod višegodišnjega rada iscrpno i argumentirano prikazuje jezičnu situaciju u Bosni i Hercegovini u kojoj su Hrvati jedan od tri konstitutivna naroda, a hrvatski jezik jedan od tri službena jezika. Autorica je, kako se ističe u recenziji pok. akademika Marka Samardžije, sustavno raščlanila opsežnu građu pozorno prikupljenu iz reprezentativnih pisanih, a dijelom i iz govorenih izvora na leksičkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i frazeološkoj razini zahvaljujući čemu „sada raspoložemo provjerivim dokazima za argumentiran razgovor o iznimno nepovoljnu položaju hrvatskoga jezika“ u službenoj javnoj komunikaciji u toj državi. Iscrpna raščlamba vrela i sekundarne literature

rezultirala je spoznajama koje su popunile veliku istraživačku prazninu, ukazale na niz specifičnih problema kada je riječ o položaju hrvatskoga jezika u BiH, ali i nagovijestile potrebu promišljanja o njegovoj budućnosti u zemlji u kojoj se prema popisu stanovništva iz 2013. godine 15,43 % stanovnika izjašnjava Hrvatima.

Autorici valja odati priznanje na sustavnu, ustrajnu i studioznu znanstvenom radu kao i na uloženu trudu pri prikupljanju opsežne građe raščlanjene u ovoj monografiji za kojom će nesumnjivo posegnuti ne samo sociolingvisti i jezikoslovci koji se bave jezikoslovljem, osobito novijom poviješću hrvatskoga jezika, nego i širi krug zainteresiranih čitatelja (nefilologa) koji se zanimaju za povijest i položaj hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini u kojoj su Hrvati konstitutivan narod, a hrvatski jezik službeni jezik ravnopravan s druga dva službena jezika.

MARIJANA BAŠIĆ
marijana.basic.zd@gmail.com